

Almăjul medieval

Lucrarea de față nu se dorește a fi un material istoric propriu-zis, ci mai puțin - niște extrase din unele materiale pe care le-am lecturat de-a lungul timpului - în speranța că datele ce vor fi prezentate pot fi de interes. Am pornit de la faptul că istoria Banatului și cu atât mai mult, istoria Almăjului, nu au fost prea reprezentative în preocupările istoricilor, poate din lipsa sau dificultatea găsirii documentelor răspândite prin cancelariile maghiare, austriece ori turcești sau efectiv, din lipsa de interes prezentată de zonă, considerată fără personalități și oameni deosebiți, fără politicieni de marcă sau locuri cu evenimente ieșite din comun. Faptul că almăjenii, deși sub mai multe ocupații străine, dar, de regulă - de multe ori cu un statut special - și-au văzut de tradițiile, obiceiurile și treburile lor, că au produs valori materiale și și-au împărtășit experiența, cunoștințele și pricepera și altora, că au prezentat stabilitate, inclusiv din punctul de vedere al relațiilor interetnice, cu toată făloșenia lor - dar și dintr-o anumită timiditate - poate să fie o explicație a faptului că ei nu au produs o dezvoltare a cunoașterii referitoare la această regiune decât în mică măsură și în mod sporadic. Aproape că nici oamenii de cultură, inclusiv istoricii ridicați din Banat, nu au aprofundat istoria Almăjului, cei mai mulți care au făcut referire la acest domeniu, preluând date, în special, din istoriografia maghiară.

Am întâlnit însă, unele date care au fost mai puțin folosite sau cunoscute și pe care aș dori să vi le prezint în continuare; pentru cursivitatea materialului, am renunțat la notele de subsol și trimiterile la bibliografie, dar am indicat sursa folosită. Intervențiile asupra textelor sunt minime, de regulă, conform noilor norme ortografice, dar păstrând unele arhaisme, pentru o lectură mai interesantă și ușoară a materialelor.

O primă sursă de informare au fost hărțile istorice ale Banatului prezentate pe blogul <http://nelucracion.wordpress.com/tag/old-maps/>.

Într-o primă hartă, din 1526 - *Tabula Hungarie*, în zona Almăjului, apare textul *Campus Marons*¹, text care apare și în hărțile din 1688² și 1788³.

¹ Nu am găsit o explicație autorizată a textului, dar bănuiesc că este vorba despre *Terra incognita* - teren necunoscut, termen folosit în cartografie pentru regiunile care nu au fost cartografiate sau documentate, ori textul reprezintă o combinație latină/maghiară cu semnificația: *Teritoriul Crestelor de munte* (lat. *Campus*=teritoriu, magh. *Maron*=greabăn, creastă de munte).

² Hărți istorice. Banat 1688. Fragmentul a fost extras dintr-o hartă reprezentând cursul Dunării. Harta a fost publicată în anul 1688, spre sfârșitul ocupației otomane în Banat. Sunt utilizate informații din harta Lazarus și din tratatul lui Nicolaus Olahus.

³Hărți istorice. Banatul pe harta Probst, 1788. Harta din care s-a extras fragmentul despre Banat, a fost publicată în anul 1788 la Ausburg. Harta Probst reprezintă o etapă intermediară între hărțile de inspirație Marsigli și hărțile moderne provenind din harta Mercy a Banatului. Sunt reprezentate itinerariile poștei și principalele stații de poștă.

În harta din anul 1688, sub râul *Crasno* sau *Craso* (Caraș), apare *Terre de Halmas* (se pare că singura ȚARA care apare în această hartă!) și dedesubt, *Champ Maxon* sau *Maroczfild*, probabil o preluare greșită a textelor mai vechi (*Maron*). *Ersolmo* (*Érsomlyó*) este Vârșeuț, *Mesetomlo* (*Mezosomlyó*?), probabil este Deta.

În harta din 1788 apare și cetatea *Almas* pe un râu care probabil este Nera⁴ deoarece se varsă

⁴ Denumirea *Nera* apare destul de târziu; local, se spune *Niărgăni*. În vechile documente maghiare apar denumiri ca: *Nyaragh* (1358), *Nyárádba* (1363) și de abia din 1808 este citată cu denumirea *Néra*.

în Dunăre, între *Weischirchen* (Biserica Albă, n.n.) și *Moldawa* (Moldova Veche, n.n.). Din hărțile prezentate, multe toponime se regăsesc și astăzi, dar multe dintre ele au dispărut, iar poziționarea este destul de aproximativă, hărțile nefiind făcute la scară.

O hartă interesantă a fost realizată de inginerul hotarnic Vazu Sperger din Bozovici - Harta Istorică a Văii Almăjului în 1932 - în care, pe baza unor documente maghiare, pe lângă localități, sunt precizați și proprietarii. [Harta](#), împreună cu un [centralizator al datelor](#) din hartă, sunt prezentate în anexă.

Se afirmă că: „ceea ce este cert, prima referire la *Almāj* este făcută în anul 1307⁵: În același an (1307), episcopul de *Kalocsa*⁶ reclama pierderea unei proprietăți datorită excomunicării pronunțate împotriva voievodului (Transilvaniei, *Ladislau Kán*⁷, n.n.). Domeniul în discuție este *Almaş* (*Halmas*), aflat în comitatul Caraș, la o distanță destul de mare de cursul inferior al Mureșului. Așa cum observăm, anul 1307 reprezintă o perioadă de schimbări pentru zona bănățeană în special de natură politică, de aceea opinăm că tot în aceși răstimp cetatea Șoimoș a intrat sub stăpânirea lui Ladislau Kán”.

Dintr-o altă lucrare⁸, aflăm următoarele: „ca represalii, *Ladislau Kán* ocupă posesiunea *Almaş* a arhiepiscopului de *Kalocsa*. În martie 1307, Carol Robert sosește la Timișoara pentru a căuta sprijin și decide construirea unei cetăți, iar Otto de Bavaria vine în același scop în Transilvania, la Bistrița.

Cele mai importante districte bănățene sunt amintite după 1343-1347: Ilidia, *Almāj*, Sebeș, Caran (devenite prin unire Caransebeș), Carașova, Bârzava, Comiat, Lugoj și Mehadia. Cele opt districte bănățene de marcă (situate pe teritoriul Banatului de Severin și al comitatelor Caraș și Timiș), se aflau într-o strânsă legătură administrativ-judiciară, confirmată de regalitate printr-un privilegiu, la 1457, prin care se recunoșteau vechile lor libertăți, ca răsplată pentru meritele cnezilor și nobililor români în lupta antiotomană”.

Referiri la Almăj am găsit în două studii critice asupra unor materiale istorice referitoare la Banat, publicate de prof.dr. Tiberiu Ciobanu în REVISTA-AGERO⁹.

Astfel, din articolul IULIU VUIA¹⁰, am extras următoarele:

„Despre districtul *Almāj*, Vuia are puține date istorice, dar la secvența respectivă din lucrare face cele mai multe trimiteri bibliografice (la Pesty Frigyes, la Archeologiei közlöny, II, la Turchanyi și la Timișana). O primă atestare documentară a districtului pe care o menționează autorul este aceea care se referă la deplasarea în Almăj, în 1430, a lui *Nicolae Redwitz* (Radawitz), comandantul *Cavalerilor Teutoni*, pentru ca, la fața locului, să lămurească niște abuzuri făcute de câțiva cnezi și nobili de acolo. În anul 1452, la adunarea comună a celor șapte districte bănățene, ținută la Caransebeș, reprezentantul districtului Almăj a fost *Ioan Seliște*, ca să depună jurământ pe lângă Mihai Ciorna în cauza posesiunii Drencova.

---

⁵ Zoltan Iusztin, Comitatul Nobiliar – Caracteristici și Constituire. Cu privire specială asupra Banatului medieval, <http://banatica.ro/media/b23/cncs.pdf>

Informația apare și în *TEKINTI, Erdélyi helynévkönyv Adattári tallózásból összehozta*, Vistai András János (Carte privitoare la denumirea localităților Transilvaniei, Date căutate în arhivă și reunite, Vistai András János, Primul volum, literele A-H)

⁶ Kalocsa (Caloceca) - localitate situată la sud de Budapesta, la est de Dunăre, care a fost sediul unei arhiepiscopii catolice din Ungaria înființată în 1135 (după unii, în anul 1000 de către Ștefan cel Sfânt), care se întindea și asupra Banatului; dacă era proprietatea arhiepiscopiei, de unde și de când cunoșteau denumirea de Almăj? probabil înainte de dobândirea proprietății, care a avut loc după constituirea arhiepiscopiei în anul 1000!

⁷ Ladislau Kán - voievod al Transilvaniei în perioada când Carol Robert de Anjou încerca să obțină tronul Ungariei (circa 1320).

⁸ Istoria Transilvaniei, Vol.I, (până la 1541), Coordonatori: Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Ed. Academia Română, Centrul de Studii Transilvane

⁹ <http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/ISTORIE/>

¹⁰ Iuliu Vuia (n. 11 martie 1865, Felnac, județul Arad, d. 1933, Caransebeș) profesor și publicist bănățean, participant la Marea Unire și membru al Marelui Sfat Național de la Sibiu.

Istoricul Dumitru Țeicu mai menționează scrisoarea regală din anul 1484 care confirmă stăpânirea lui *Iacob Gârlișteanu* asupra moșiilor *Pudăria* (Rudăria, n.n.), *Gârliște*, *Prilipeș*, *Arnegu*, *Marginea*, *Săliștea și Prodaria* (?) situate în acest district, din zona sudică a depresiei. Urmează trimiterea la două documente din anii 1550 și 1555, cu referiri la stăpâniri mai vechi și care au menționat așezările *Prigor*, *Lăpușnic*, *Bozovici* și mai multe predii¹¹ din jurul Bozovicului, situate în cadrul aceleiași district. Documentele scrise din secolele XIV-XV oferă puține informații despre așezările din hotarele districtului, **iar arheologia medievală a făcut pași nesemnificativi în această privință**. În încheierea secvenței, Vuia reproduce din Pesty lista cu localitățile cuprinse în districtul Almăjului, menționând și anul când sunt pomenite, în acest sens în documente”.

Traian Simu¹² face câteva referiri la *cetățile Almăjului* pe care vi le prezentăm în continuare (inclusiv o hartă cu districtele din Banat):

„*Castrum Kwesd*, *Kuesd* și *Kevesd*¹³ începe a fi pomenit începând cu anul 1376. În anul 1391 ni se prezintă ca centru de district „*Kenesius de districtu castru Kunesd*”. La 1595 aparține familiei Ciac. Aceasta, primind o altă posesiune, i-o cedează ca schimb regelui Sigismund. Urmele cetății nu trebuie căutate între comunele Calina și Secaș cum susține Csánki, ci mai degrabă în Valea Almăjului, pe Culmea Gavajdia, în preajma comunei Șopotu-Nou, pe unde curge și pârâul Gavajdia.

Drencova. În documente apare cu numele de „*Castrum Dranco*”. A aparținut districtului

¹¹ Prediu - așezare rurală dependentă de o așezare mai mare, dar posibil și teritoriu care a aparținut unui sat părăsit.

¹² Traian Simu, profesor de istorie la Liceul Coriolan Brediceanu din Lugoj; a scris printre altele, *Organizarea politică a Banatului în evul mediu*, 1941, Tipografia Corvin, Lugoj

¹³ „Primul district privilegiat bănățean atestat documentar, în 1341, apoi în anii 1349-1351, a fost Cuiеști (districtus Kuest), pe care Vasile V. Muntean îl localiza la Găvojdia. Peste câțiva ani, în 1370, era menționat și „Radul vayvoda comes de Kuesd”, unul dintre cnezii și voievozii locali. Cetatea Cuiеști sau „Cetatea Pietroasă” (din maghiarul „köves” – pietros) era amintită odată cu cnezii din districtul aparținător în 1376 (kenezius de districtu castru Kuesd) și în 1395 (castrum Kwesd), însă pentru Ilie Uzum localizarea acesteia nu putea fi făcută în mod sigur. Ea a fost plasată la Bocșa începând din 1964 de către Pavel Binder, urmat apoi de alții. Ținând cont de absența menționării Bocșei în acest interval și de nedescoperirea unor urme sigure ale cetății Cuiеști, acestea pot fi în mod provizoriu considerate drept identice, însă orice element nou apărut ar putea modifica această teorie”. (v. Mircea Rusnac – Cetatea Bocșa, martora unei zbuciumate istorii, <http://istoriabanutului.wordpress.com/>)

În Harta istorică a Văii Almăjului (v. Anexa), V. Sperger o plasează între Șopotu Nou și Gârnici.

Almăj. În veacul al XV-lea, cetatea era proprietatea familiilor Ciorna și Bizerea. La începutul veacului al XVI-lea, se vorbește de *Drynko Oppidum* (lat. oraș-târg, inferior orașelor regale).

Almaș. Fortăreața aceasta se pare că a existat în împrejurimile Bozoviciului. În anul 1437 este numită cetate regală. În 1484 Almașul este în posesiunea Gârleștenilor. Almăjenii s-au dovedit foarte viteji, apărându-și cu eroism patrimoniul lor. Așa de pildă, când în toamna anului 1589, begul Eucan de la Belgrad a năvălit în districtul Almăjului, poporul, luat prin surprindere, se organizează repede și-i bate strașnic pe turci. Însuși begul Eucan cade în luptă. Capul begului l-au trimis bravii almăjeni la Alba-Iulia, lui Sigismund Báthory. Acesta l-a ținut de poarta cetății, simbolizând, astfel, eroismul înaintașilor noștri”.

Referitor la această carte, din materialul *Istoriografia Românească Referitoare la Banatul Medieval - Traian Simu*, a prof. dr. Tiberiu Ciobanu, publicat în REVISTA-AGERO, am reținut următoarele:

„Traian Simu prezintă contextul istoric în care regele *Ladislau al V-lea Postumul* a întărit, în 1457, privilegiile districtelor *Almăj*, Bârzava, Carașova, Comiat, Lugoj, Mehadia, Ilia și Sebeș, nu din vreo iubire personală precizează el, ci pentru interese dinastice.

Cetatea Drencova este prezentată de Simu doar în patru rânduri: În documente apare cu numele de *Castrum Dranco*. A aparținut districtului Almăj. În veacul al XV-lea cetatea era proprietatea familiilor *Ciorna* și *Bizerea*. La începutul veacului al XVI-lea se vorbește de *Drinco oppidum*. Mai târziu, Nicolae Săcară a localizat-o exact: La 30 km de Moldova Veche și 70 km de Orșova, la numai câteva sute de metri spre est de micul port dunărean Drencova (jud. Caraș Severin), sălășluiesc ruinele unei vechi cetăți, scăldate de apele ridicate ale bătrânului fluviu zăgăzuit. Același cercetător arată că prima atestare documentară a cetății Drencova este din anul 1430, într-un raport al magistrului Nicolae Radewitz, conducătorul grupului de cavaleri teutoni, aduși de Sigismund de Luxemburg în Banatul de Severin, pentru a apăra linia fortificată a Dunării. Din anul 1451 sunt două acte emise de Iancu de Hunedoara, din care aflăm că încă din vremea regelui Albert (1438-1439) și cetatea Drencovei (*castrum Dranko vocatum cisdanubium existens* - lat. există castrul cisdanubian numit Dranko), împreună cu toate posesiunile acesteia, au fost donate lui Mihai de Ciorna (banul Severinului) și fratelui său Blasius, precum și lui Nicolae Bizere, nobili români care-și pierduseră actele de posesie în timpul unei incursiuni turcești. Cetatea Drencova și împrejurimile acesteia făceau parte din districtul românesc al Almăjului.

Simu consideră că *cetatea Almas* (Almăj) ar fi existat în împrejurimile Bozoviciului. Într-un document din anul 1437 este numită *cetate regală*. Într-un alt document, din 1484, se menționează că această cetate este în posesiunea familiei *Gârliște*. Și ulterior, istoricii au găsit doar puține date despre această cetate. D. Țeicu arată că actul din 1307 consemna existența unei *posesio Halmas*, confirmată din nou în anul 1370, când au fost pomeniți iobagii regali în *villa Almas*, iar Adrian Andrei Rusu consemnează numai atât: Fortificație atestată doar în timpul domniei lui Sigismund de Luxemburg dar presupusă ca fiind apărută la turnura secolelor XIII-XIV (se face trimitere la Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, I, Budapest, 1996). Localizarea este propusă la Borloveni (Vechi și Noi), dar nici un fel de ruină nu a fost semnalată încă acolo, după cum reiese inclusiv din lucrările mai noi”.

În continuare vă prezentăm o sinteză a unor date preluate de Mircea Rusnac din cartea prof. Liviu Smeu, material intitulat *Din trecutul Văii Almăjului*¹⁴

„În anul 1430, regele *Sigismund* menționa în *Almăj* cnezate și așezări stabile care cuprindeau 504 (de) țărani liberi, 32 de grăniceri și 26 de curieri. În același an venea acolo banul Severinului *Nicolae Radwitz* pentru a judeca unele pricini apărute între nobili și cnezi.

Din secolele XIV-XV datează primele așezări existente și azi, în locuri ferite și în poieni,

¹⁴ <http://istoriabanutului.wordpress.com/>

fiind ulterior denumite “săliște”, la *Pătaș, Gârbovăț, Lăpușnic* etc. Până în secolul al XVII-lea aveau să apară și satele *Bănia, Borloveni Vechi, Bozovici, Dalboșeț, Moceriș, Prigor, Prilipeț, Putna, Rudăria și Șopot*. În 1484, conscripția așezărilor din Almăj, făcută din motive atât militare, cât și financiare (impuneri de dări), menționa *Bănia, Bozovici, Lăpușnic, Moceriș, Prigor, Prilipeț și Rudăria*. Conscripția din 1603 adăuga *Borloveni, Dalboșeț, Gârbovăț, Pătașu de jos, Pătașu de sus, Putna și Șopot*. În 1484 mai erau amintite și câteva sate care între timp au dispărut (*Gârliște, Rustnic, Herniac*), la fel în 1550 (*Padeș*) și în 1552 (*Margine și Săliște*).

Printre cnezii locali almăjeni documentele medievale îi aminteau pe *Radu, Raia, Dobre, Ioan, fiul lui Dragomir, pe Iacob Gârleșteanu*, înobilat de Matei Corvin, precum și pe vecinii săi *Lazăr de Bozovici, George de Moceriș și Vasile de Bănia*. Iacob Gârleșteanu avea să ajungă ban de Severin în perioada 1495-1508, iar urmașii săi au fost menționați până în 1598 ca proprietari în Valea Almăjului. După instaurarea ocupației turcești în Banat, în 1552, a fost impusă tuturor o dare, pe care în Almăj o strângea banul *Petre Petrovici*. Turcii au recunoscut vechile drepturi ale celor opt districte bănățene: *Almăj, Ilidia, Caransebeș, Lugoj, Mehadia, Comiat, Carașova și Bârzava*.

Din 1658 însă, turcii și-au extins administrația și în Valea Almăjului, ca și în celelalte districte ale Banatului. Impozitele erau acum adunate de la țărani de către beii din Bozovici. Însă în zonă s-au petrecut și evenimente militare importante. În 1598 almăjenii îl ucisese pe *pașa Eukan* al Belgradului, care făcuse o incursiune în regiune. Odată cu el au pierit sute de turci la *Poaina Fetei* din lanțul muntos Blidariu. Iar în 1605, în “cetatea Almăjului” a fost semnat un tratat de pace între solii împăratului Rudolf II al Austriei și cei ai sultanului Ahmet I. În 1688, generalul austriac *Veterani* și-a stabilit cartierul general în Almăj, aprovizionându-se acolo cu alimente și furaje. Turcii au prădat satele almăjene, însă în 1689 localnicii i-au învins la locul *Groși* de lângă Șopotu Nou și la *Rădutu*, lângă Lăpușnicu Mare, incendiind întăriturile militare pe care și le făcuseră.

În 1718 guvernatorul austriac *Mercy* a împărții Banatul în 11 districte, unul fiind la Orșova-Mehadia-Almăj, cu centrul la Orșova și două ocoluri (district administrativ, judiciar, n.n.), la Mehadia și Bozovici. Pământul era acum considerat proprietate a coroanei și împărțit anual pe familii de către cnezii satelor. Robota și prestațiile pentru armată erau obligatorii. În 1722 a început lărgirea și amenajarea vechilor drumuri Bozovici-Pătaș-Borloveni-Mehadia, sub conducerea inginerului *Ktencka*, a drumului Bozovici-Gura Golâmbului (18 km de-a lungul văii Minișului) și a celui spre Stăncilova și Moldova Veche (30 km). Siliți să robotească la construirea acestor drumuri, mulți țărani almăjeni au fugit în păduri, devenind haiduci. Neobișnuiți cu asemenea tratament, bănățenii s-au alăturat masiv turcilor în noul război purtat contra austriecilor în 1737-1739.

Conform conscripției din 1718, satele almăjene aveau următorul număr de case: Bozovici 82, Bănia 56, Dalboșeț 15, Gârbovăț 28, Lăpușnic 47, Moceriș 26, Pătaș 44, Prilipeț 57, Prigor 40, Putna 30, Rudăria 82, Șopot 35, *Tăria și Jidovini* 30. Altă conscripție a fost efectuată în scop militar în 1749. Atunci nu mai erau menționate Tăria (și) Jidovini de lângă Bozovici, populația lor mutându-se între timp în această localitate”.

Date similare se pot găsi și în Budescu, Icoana - *Dalboșeț - Studiu monografic*, Editura Tim, Reșița, 2007¹⁵.

¹⁵ „Din istoria cetății Almăj știm că “în anul 1429 se baza pe 293 de oameni ai cnezilor și 504 țărani liberi”.

Prin anul 1370 se amintește că un oarecare Laslo Nador, nobil, a fost pedepsit și trecut ca “iobag regesc” pe lângă cetatea Almăj, iar adunarea Comitatului Caraș i-a judecat, în anul 1598, pe iobagii Buda și Haal care erau locuitori din Villa Almas (satul Almăj).

După moartea domnului muntean, regele Sigismund de Luxemburg al Ungariei încredințează paza graniței de sud, cavalerilor teutoni, începând cu anul 1429. Nicolae Redwitz, marele magistru al ordinului cavalerilor teutoni și ban de Severin a vizitat districtele Mehadia și Almăj, aflate sub jurisdicția sa, în anul 1430, ocazie cu care judecă mai multe acuze ridicate contra cnezilor și nobililor care n-au luat în seamă ordinele sale.

Interesul manifestat față de districtul Almăj reiese și din provocarea ce o face la 18 iulie 1430 lui Emeric Himfi de Remetea, ca să restituie lui Dionisie din Almăj, 33 de oi, pe care le-a luat pe cale nedreaptă”.

Vincentiu Grozescu¹⁶ a publicat în revista *Familia* un serial - *Istoria districtelor românești în Bănatul timișan*, din care am reținut:

„*Districtul Almașului*¹⁷. Acest district autonom a trebuit să poseadă prea interesantă istorie aci la vadul Dunării, unde plăieșii români avură atâtea acțiuni rebelnice cu puternicul dușman; însă până azi puține am aflat din care am putea face un șir de istorii demne de acest district - faptele viteze a(le) *Ciorneșcilor* și a *Ciuleșcilor* dedau destul crezământ, că românii din acest district a(u) trebuit să fie pururea la misiunea lor, și numai la râvna patriotică a lor s-a(u) putut desăvârși atâtea fapte de apărare. În patria lui *Gruia* și *Baba Novac*¹⁸ oare să nu fie istoria românească?

Comunele districtului: *Almăjul, Bozoviș, Cosgia, Drencova, Gerlișce, (Rudăria), Herniacova, Jalzanița, Marșina, Moniș, Mandriș, Lăpușnic, Jabolcina, Majoriș, Padeș, Prevelaț, Prigor, Pripileț, Rusca, Rustnic, Salin, Selișce, Tișovița, Teregova, Tyneo, Zagradina prediu.*”

Aceiași autor precizează în *Enciclopedia Română*¹⁹:

„*Almaș, Cnezatul*, era situat pe Valea Almașului în Banat, și se mărginea cu Dunărea, unde avea *cetatea Drencova*. La 1484, *Mateiu Corvinul* doneaza pe sama lui *Jacob Gerlește* în cnezatul Almăj, comunele: *Gerlisce, Iașalnița, Rudăria, Rustnic, Pripileț, Herniacova, Marjina și Selisce*.

Un alt act regal din 1555 dovedește, că la acest cnezat au aparținut comunele: *Bozovici, Lapușnic, Munețiu, Logediu, Prevalatiu, Tinco, Zadraia, Pades, Tergovisce, Mendrinac și Tisovita*. Din jalba a familiei *Himfy* în sec. XV contra cnezilor (*nobiles kenezii in districtu Halmas commorantes remetei Himfy Emericus*), care în comuna *Cosgia* i-au facut daune, se constată, că această familie a fost proprietară în cnezatul Almăj.

Tot acest *Himfy* la 1430 a recercat (solicitat, n.n.) pe șeful ordinului Ioaniților, *Nicolae Kadvicz* ca să se întrepună contra nobililor din Almăj care îi făcură mari daune în posesiunile din acest district.

Familia *Ciornescilor* încă avea posesiuni în acest district. La 1540, *Varvara*, fata lui *Mihaiu Ciornea*, a dat ginerelui ei *Mihaiu Dorcu*, nobil din Caransebeș, proprietățile parțiale din cnezatele *Meediei* și *Almăjului* aflătoare în *Lăpușnic, Craloposvita, Calvita și Drencova*, aparținătoare de Almăj; se constată această posesie și din acea împrejurare, că la 1452 *Ioan Selisce* s-a prezentat la județul din Caransebeș ca să pună jurământ pe lângă *Mihaiu Ciornea* în cauza posesiunii *Drencova* din districtul Almăjului.

La 1598 *pașa Eucan* a trecut Dunărea și intrând în cnezatul Almăj a devastat ținutul, la care năvală turcească Românii luând arme au atacat pe Turci și i-au înfrânt cu desăvârșire; omorând pe pașa Eucan, i-au tăiat capul și l-au trimis lui *Sigismund Bathory* la Alba-Iulia, care l-a înfipt deasupra porții cetății.

La 1626, principele *Bethlen Gabor* constată, că (în) cnezatul Almăj avea 100 (de) oameni cavalerie (și) 100, infanterie permanentă. Almăjul în secolul XVIII a fost ocupat de către Turci și cu aceasta a apus instituțiunea națională de veacuri susținută. La 1688 Almăjul fu reocupat de generalul *Veterani*. [V. Grozescu]”

Preocupări legate de Almăj a avut și B. P. Hașdeu²⁰, din a cărui lucrare am extras

¹⁶ Vincentiu Grozescu - (1838–1897) s-a născut la Comloșu mare, a fost preot și protopop greco-catolic la Lugoj.

¹⁷ *Familia*, 1 Iulie, 1890, nr. 26, anul XXVI, V. Grozescu - *Istoria districtelor românești în Bănatul timișan*. Este vorba despre un serial începând cu nr. 16 până la nr. 31.

¹⁸ Autorul consideră că locul nașterii lui Baba Novac, localitatea *Porcea*, ar fi în districtul Mehadia, în realitate, fiind în Serbia, în vecinătatea orașului Bor.

¹⁹ *Enciclopedia Română, Publicată din Însărcinarea și sub Auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, Coordonator dr. C. Diaconovich, Tomul I, Literele: A-Copenhaga, Sibiu, 1898, Editura și Tiparul lui W. Krafft.

Din prefață: „La apelul Asociațiunii aproape două sute de savanți și literați români, între care numărăm nume dintre cele mai ilustre, s-au angajat a conlucra la această publicațiune și a-i asigura un succes cât mai mulțămitor”. Din lista autorilor/specialiștilor am reținut *Grozescu, Vincentiu, protopop, Lugoj* (Ist. Banatului).

²⁰ B. P. Hașdeu, *Istoria Critică a Românilor - Pământul Țării-Românești*, volumul I, Întinderea Teritorială - Nomenclatura - Acțiunea

următoarele:

În prefața la ediția a doua, precizează:

„... Nemulțumiți însă cu atâta, am ajuns în cele din urmă a întreprinde o călătorie ad-hoc pentru a consulta arhivele ardelenne și am fost fericit de a strânge numeroase probe inedite²¹.

1°. *Ducatul de Amlaș* se află în adevăr în Transilvania, deși nu în modul cel acreditat;

2°. *Ținutul Almașului* (Almăjului, n.n.) din Temeșiana, mai corect *Valea Almașului* (Almăjului, n.n.) făcea o parte integrantă din așa numitul *Banat de Severin*.

3°. Realitatea rămâne întocmai așa după cum am stabilit-o noi în prima edițiune, adică o parte învecinată a Temeșianei și o parte extra-făgărășană a Transilvaniei aparținând Basarabilor, dar se schimbă între aceste două părți relațiunea nominală.”

„§ 9. DUCATUL DE AMLAȘ DIN PUNCTUL DE VEDERE CRONOLOGIC

Oriunde se va fi aflat teritoriul amlășan, până la 1370 el nu purta în titulatura principilor munteni nici un nume separat.

Lăsând la o parte până la paragraful următor chestiunea geografică, să ne mărginim aci a limpezi punctul cronologic.

Sub fratele lui *Vladislav Basarab* și tatăl marelui *Mircea*, acel *Radu-Negru* pe care letopisețele noastre îl târăsc din veac în veac și din loc în loc sub aureola de fondator al Munteniei, deși în realitate el a domnit abia în al șaptelea deceniu din secolul XIV, apare pentru prima oară *ducatul de Amlaș*.

Astăzi nu se mai află, întrucât știm noi, nici un hrisov de la acest principe; dară scriptele și actele posterioare menționează mai multe diplome emenate de la dânsul, conservate altă dată și actualmente pierdute sau rătăcite.

El se intitula: „În Crist Dumnezeu bine-credinciosul și de Crist iubitorul autocrat, *Io Radu Negrul voevod*, din grația lui Dumnezeu domnul toatei țări Ungro-Române și *ducele țărilor trans-carpatine Amlaș și Făgăraș*”. Aceasta se petrecea pe la anul 1375.

Sub *Vladislav Basarab*, predecesorul lui *Radu-Negru*, noi găsim primul vestigiu al acestui ducat amlășean; dar îmbrobodit sub o formă atât de bizară, încât nimeni n-a fost în stare de a-l recunoaște.

Pentru a constata faptul, caut să enumerăm mai întâi diversele titluri ale acestui principe.

Pe piatra comemorativă din 1362 a Bisericii Sărindari din București, citată într-o inscripțiune de la Matei Basarab, *Vladislav* se intitulează: *banul Severinului și al Făgărașului*.

În actul slavonic de la mănăstirea Tismana și în inscripțiunea greacă a unor icoane de la Muntele-Atos, ambele fără dată, însă după toată probabilitatea anterioare anului 1365: *voievod și domn al Ungro-României*.

La 1368: *voievod al Țării-Românești și ban de Severin*.

La 1369: *voievod al Țării-Românești, ban de Severin și duce de Făgăraș*.

În fine, la 1372, către Țara-Românească, către banatul de Severin și către ducatul de Făgăraș se mai adaugă pe neașteptate un atribut pe care nu-l vom putea înțelege fără o scrupuloasă analiză.

Textul original s-a citit așa: „*Ladislaus Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux novae plantationis terrae Fogaras*”.

Toți istoricii noștri l-au tradus în următorul mod: *Vladislav, voievod al Țării-Românești, ban de Severin și duce al noii plantații a țării de Făgăraș*.

Dară ce însemnează *noua plantațiune*?

Iacă baza dezbaterii.

Atât generalmente în limba latină din evul mediu, precum în special în diplomația ungară, *plantatio* este sinonim cu fundațiune, cu edificare, cu colonie.

Naturii, București, Imprimeria Statului, no. 2, Strada Germană, No. 2., 1875 Există o ediție anterioară, publicată în anul 1863.

²¹ În prima ediție consideră că *Amlașul* ar fi sinonim cu *Almăjul*, motiv pentru care am extras și datele referitoare la *Amlaș*.

Ducele maghiar Geisa și fiul său *regele Sfântu-Ștefan*, amândoi renumiți prin ardoarea cu care ademeneau în Panonia numeroase cârduri de Sași, de - Italieni, de Biseni (?), ba până și de Sarazini (musulmani din vestul Europei, n.n.), erau *plantatores*.

S-ar putea induce la prima vedere că Vladislav Basarab, *plantator* la rândul său în același înțeles, ar fi colonizat cu Români țara Făgărașului.

Scriitorii sași s-au și grăbit a profita de acest simț așa zicând tipărit al diplomei, afirmând că până la 1372, regiunea transcarpatină a Oltului nu era românească.

Actul maghiar din 1231 și bizantinul *Cinnam* ne-a demonstrat mai sus (într-un paragraf precedent, n.n.), că stabilirea Românilor de la Severin în Făgăraș se întâmplase pe la 1160-1180, adică tocmai cu două secole înainte de Vladislav Basarab, iar cu mult mai dinainte, *a tempore humanam memoriam transeunte* (lat. memoria umană cu trecerea timpului, n.n.), întreaga regiune fusese curat română, *terra Blacorum*, deși nu muntenească.

Prin urmare, *nova plantatio* nu se potrivește în privința Făgărașului.

Față cu această imposibilitate avem dreptul de a bănui vreo neînțelegere.

Autenticitatea documentului din 1372, după toate prescripțiunile criticii interne, nu poate fi pusă la cea mai mică îndoială.

Rămâne dară a se cerceta, dacă nu cumva textul, anume în pasajul *novae plantationis terrae Fogaras*, a fost rău descifrat și rău editat.

Un singur om, *iezuitul maghiar Fridvaldszkj*, văzuse originalul, pe care-l descrie cu destule amănunte.

La caz de a fi cuprinsă în descifrare sau în edițiune vreo eroare, nimeni nu putea s-o corecteze prin vulgara procedură de colaționare (confruntarea copiei cu originalul, n.n.).

Să propunem ipoteza că în text ar fi fost: „dux Novae Plantationis et de Fogaras”, iar nu: „dux novae plantationis terrae Fogaras”, și să vedem dacă nu vom putea justifica această lecțiune pe calea demonstrativă, recurgând la metoda admisă în recenziunea (confruntarea unui text cu originalul, n.n.) autorilor clasici.

1. *Plantatio terrae* este un pleonasm, căci ideea *plantatio* implică în sine ideea *terra*, încât era foarte de ajuns a zice: „dux novae plantationis de Fogaras” fără a mai vârî la mijloc pe tautologicul „terrae”.

2. În diploma din 1369, cu trei ani mai veche, *Vladislav Basarab* se mărginește cu: „dux de Fogaras” fără *terra*, încât subita introducere a unei formule atât de anormale devine suspectă.

Până aci am dobândit probabilitatea, care ne spune că de la 1369 până la 1372, într-un timp mai mult decât scurt, Vladislav Basarab nu avea nici o rațiune de a modifica într-un mod ciudat primitiva denumirea a *Făgărașului*, încât *Nova-Plantatio* caută să se refere la altceva.

Paleografia din evul mediu ne va conduce mai departe la un înalt grad de certitudine.

Corecțiunea pe care o hazardăm noi în diploma din 1372, se reduce unicamente la înlocuirea cuvântului *terrae* prin particulele: *et de*.

Să începem prin a constata că în document nu putea fi *terrae*, ci *terre*, căci *e* în loc de *ae* este una din(tre) proprietățile cele mai caracteristice ale ortografiei latine din secolul XIV, mai cu deosebire în Ungaria.

Însă nici *terre* nu se scria pe atunci în cursiva actelor, ci numai *tre*, punându-se o codiță deasupra literei *t*.

Iată dară față în față: *et de* și *t're*.

Et, scurtat în monogramă, de cele mai multe ori nu diferă de *t'*, mai cu seamă când ne vom aduce aminte că vorbele nu se prea separau prin intercalarea unui spațiu, încât *et de* se lega(u) împreună, ceea ce se putea citi prin confuziune : *tede* sau *t're*.

Mai rămâne diferența de o singură literă între *t'de* și *t're*.

Însă aci iarăși, ca o ultimă instanță, paleografia din evul mediu ne arată că minusculele *d* și *r* se asemănau în scriere, mai ales fiind înnodate cu alte litere.

În acest chip însăși firea lucrului permitea lui *Fridvaldszkj* a vedea: «Dux novae plantationis terrae Fogaras» acolo unde trebuia să citească: «Dux Novae Plantationis et de Fogaras».

Restaurând litera, să restabilim și spiritul textului. Avem formula cea corectă: «*ducele Noii Plantațiuni și al Făgărașului*».

Două ducaturi deosebite, iar nu tot una, după cum se credea până astăzi din cauza unui *qui-pro-quo* (lat. confuzie de lucruri n.n.) paleografic foarte inocent.

Acolo unde Vladislav Basarab așează ducatul Noii Plantațiuni, adică înaintea Făgărașului, Radu-Negru și succesorii ambilor frați pun: *ducatul Amlașului*.

Întrucât nici un al treilea ducat n-a figurat vreodată în titulatura princiară din Muntenia, identitatea între *Noua-Plantațiune* și *Amlaș* e perfectă.

Străbunii noștri, când fundau vreo comună rurală, îi dădeau ades numele de *Satu-nou*.

În alte state, aceeași origine avuseseră sute și mii de localități cunoscute sub denumirile de Neapolis, Neuburg, Neufchâtel, Nova-castra, Noviodunum, Newcastle, Novigrad, New-forest, New-land, Novi-gentum etc.

În apropierea României, sârbii au orașul *Novi-sad*, numit nemțește *Neusatz* și latinește *Neo-planta*, o formă nominală foarte instructivă prin asemănarea sa cu *Nova-Plantatio*.

Unul dintre vechile regate france din perioada Merovingilor se cheamă Neustria, adică Neust-reich, pe românește: Regatul-nou.

Aceste exemple s-ar putea înmulți până la infinit.

În titlul lui Vladislav Basarab termenul «*Nova plantatio*» indică dară stabilirea pe la anul 1370 a unei *colonii oltene sau din Țara-Românească* pe o porțiune oarecare destul de importantă din teritoriul transilvan, nu însă în regiunea Făgărașului.

Acesta era *ducatul Amlașului*.

Dar unde anume se afla el?

§10. DUCATUL DE AMLAȘ DIN PUNCTUL DE VEDERE GEOGRAFIC

În primul pătrar al secolului XIV, un întins teritoriu transilvan, învecinat spre sud cu munții districtului actual al Vâlcei și spre răsărit cu țara Făgărașului, aparținea unei puternice familii săsești ca și suverană, care la anul 1322, a conces o însemnată porțiune din ea coroanei ungare, printr-un act conservat astăzi în Arhiva Camerală din Buda și rezumat în urmatorul mod în diplomatiarul săsesc manuscris al *Iuri Trausch*:

„Donațiunea regelui Carol pentru magistrul *Nicola* fiul lui *Conrad de Talmesch* și pentru moștenitorii lui, dacă vor rămânea neștrămutați în fidelitate, în puterea cărei donațiuni *Nicola de Talmesch*, în considerațiunea diferitelor credincioase servicii, mai ales contra rebelului *Ladislau* și a fraților săi, fii ai lui *Ladislau*, fost voievod al Transilvaniei, precum și drept răsplătă pentru că a restituit regelui castelul *Salgo* cu satele *Zazekes*, *Omlas*, *Feketeviz*, *Varolyafalu* și alte cinci sate românești, se primește în grația regelui, atât dânsul precum și moștenitorii lui, confirmându-se în toate celelalte bunuri și drepturi ale fratelui său *Ion*, fie ereditare, fie de achiziționare, exceptându-se numai castelul și satele de mai sus”.

Afară de castelul *Salgo*, pe care noi nu știm a-l preciza, celelalte localități enumerate în acest document există până în momentul de față: *Omlas*, *Zekeschdorf*, *Feketeviz* și *Varalya*, românește *Amlaș*, *Concea*, *Săcel* și *Orlat*, toate spre apud (apus?) de Sibiu, iar spre est-sud de acesta, lângă Turnu-Roșu, orașelul *Tălmaciu*, unde reședea însăși familia *Konrad*.

În aceeași regiune câtă să fi fost și cele cinci sate românești, pe care regele Carol nu le specifică.

Mai pe scurt, Basarabii puteau stăpâni atunci numai țara Făgărașană, căci de cealaltă parte a Oltului se întindea de la *Tălmaci* spre *Amlaș* și mai încolo, un teritoriu aparținând într-o mare parte dântâi casei semi-suverane a *Konrazilor* până la 1322, iar de la 1322 încoace, sceptorului maghiar.

În a doua jumătate a secolului XIV, situațiunea se schimbă.

La 1366 regele Ludovic, fiul și succesorul lui Carol, trimite vice-voevodului transilvan urmatorul ordin:

„Până a nu te mișca spre a veni aice la noi, îți poruncim cu tărie să procezi de-naintea

delegațiunii *Capitolului Bisericesc din Alba-Iulia*, pe care va avea s-o trimită spre acest scop a delimita după dreptate satele numite *Echellew și Thyliche* ale lui *Ion zis Tompă*, comitelui plaiurilor noastre din părțile Transilvaniei, precum și satele ce se cheamă *Feketeviz și Varaliafalu* ale lui Ion, fiul lui Petru de Cisnădia, rectificând prin cercetare la fața locului, hotarele acestor sate de către pământul ce aparține domnului *Vladislav, voievodul nostru al Munteniei*”.

Două din cele patru sate le-am văzut deja menționate în actul din 1322: *Săcelul* (Feketeviz) și *Orlatul* (Varalya); iar *Echellew și Thyliche* sunt *Ecsellö și Teliska* de astăzi, săsește Tetschele și Tilisch, românește *Icilăiu și Tilișcă*, câte patru în vecinătate de Sibiu.

Vladislav Basarab ne apare aci stăpânind teritoriul transilvan extrafăgărășan până la *Icilău, Tilișcă, Săceli și Orlat*, adică o vastă bucată din fostele posesiuni ale familiei Konrad.

Această stare de lucruri este însă foarte proaspătă, deoarece ea provoacă necesitatea unei delimitări.

În momentul de a da ordinea în chestiune, regele Ludovic era în bune relații cu domnul Vladislav, voievodul nostru al Munteniei, ceea ce se mai confirmă prin împrejurarea că însuși actul s-a scris în castelul de la *Orșova*, pe care, în timp de ostilitate, nici o dată Muntenii nu-l lăsau cel puțin fără luptă, în mâinile Ungurilor.

S-ar putea dar conchide că pământul spre sud de Sibiu până la *Icilău, Tilișca, Săcel și Orlat* va fi fost dăruit Basarabilor de către coroana Sfântului Ștefan.

Un alt act, tot atât de autentic, probează însă că faptul nu s-a întâmplat tocmai așa.

La 1369, cu doi ani în urma delimitațiunii de mai sus, autoritatea ecleziastică din Alba-Iulia atestă că: *mănăstirea sfântului Nicolae din Tălmaci* fusese arsă din temelie de Domnul Muntenesc Vladislav, pierind în incendii toate documentele ce erau depuse acolo.

Arsă când?

La 1366, după cum văzurăm, regele Ludovic trăia foarte bine cu Muntenii.

Între 1367-1368 pacea între dâșii nu s-a turburat câtuși de puțin, precum dovedește *tratatul comercial* încheiat la 1368, în ziua sfintei Agnete, adică la 21 genariu, în care principele român se recunoaște de vasal al regelui maghiar: *inclitus rex Hungariae, naturalis Dominus noster generosus* (lat. celebrul rege al Ungariei, generosului domn al nostru natural, n.n.).

Chiar în 1369, Vladislav Basarab eliberează tocmai în favoarea catolicilor o diplomă, în care zice că este domn din grația lui Dumnezeu și a regelui Ungariei: *Ladislaus Dei et Regis Hungariae gratia Wayvoda Transalpinus*.

Când dară se întâmplase teribilul atac asupra mănăstirii din Tălmaci? Numai și numai înainte de 1366.

Cum însă atunci, în loc de a pedepsi pe năvălitor, regele Ludovic ar fi putut să-i mai dăruiască de bună voie un foarte important petec din corpul Transilvaniei?

Rezultă că donațiunea s-a făcut cam în aceleași condițiuni în care se exercita, în genere, așa numita suzeranitate a Ungariei asupra Țării-Românești: printr-o simplă ficțiune.

Cuprinzând cu foc și cu sabia tot spațiul până la *Icilău, Tilișca, Săcel, Orlat*, mai-mai până la porțile Sibiului, Vladislav Basarab știe să profite de cel întâi moment oportun pentru a se împăca cu Maghiarii, reținând cu dibăcie teritoriul cel cucerit, ca donațiune „din partea strălucitului rege al Ungariei, generosului domn al nostru natural”.

Însă asemenea donațiunii, smulse prin forță, iarăși numai prin forță puteau fi menținute: iaca dară de ce el se grăbește a așeza pe locurile apucate mai multe colonii oltene, dându-și apoi titlul de «*dux Novae Plantationis*» după cum ne-am încredințat în paragraful precedent.

Aceasta este ducatul de *Amlaș*, deși la 1366 localitatea Amlaș propriu zisă nu făcea parte dintrânsul, ba chiar și mai în urmă rămânea generalmente pe din afară, astfel că la 1383 noi vedem pe regina maghiară Maria dăruind lui *Goblin*, episcopului catolic din Alba-Iulia, un sat regesc ce se cheamă *Omlaș* în țara Ardealului *între scaunele Sibiului și Miercurii*.

Sunt totuși probe documentale că și acest sat *Amlașu* aparținuse câte o dată Basarabilor.

Actul cel mai explicit datează din 1464.

Diplomatariul manuscript al lui *Eder* îl rezumă așa:

Plângându-se Sașii că oamenii lui *Ștefan de Hederfaja* nu permit locuitorilor din scaunul Miercurii de a strânge pentru porci ghinda în *districtul Amlășului*, Ștefan a răspuns că acest district i-a fost conferit lui de către maiestatea sa regele cu aceleași drepturi cu care îl avusese mai înainte un altul din partea magnificului Vlad-vodă, când nici atunci nu se îngăduia nici o dată Miercurenilor sau altor vecini de a utiliza pădurile districtului de Amlăș fără vreo autorizațiune prealabilă de la posesor, ceea ce se va urma și de acum înainte.

Acest document, aflător în original în Arhiva Săsescă din Sibiu sub nr. 236, probează în modul cel mai irecuzabil că între 1431-1445, *Vlad Dracu*, fiul marelui Mircea, *magnificus Vlad vajvoda*, nu numai că stăpânea satul Amlăș de lângă Miercurea, dar l-a și fost conces în uzufruct unui om al său.

Acest om al lui Vlad Dracu putea să se fi bucurat de *Amlăș* chiar o bucată de timp după moartea domnului său, căci un alt act inedit, ce se conservă în Arhiva din Alba-Iulia, ne arată pe *Ștefan de Hederfaja* intrând în posesiune abia în ajunul anului 1464.

Pentru ca teritoriul transilvan extra-făgărășan al Țării-Românești, pe care Vladislav Basarab îl numea încă simplu *ducat al Noii-Plantațiuni*, să fi căpătat sub Radu-Negru, fratele și urmașul acestui principe, denumirea de *ducat al Amlășului*, cată sa admitem că între anii 1372-1382, ca și între 1431-1445, satul Amlăș a fost al Muntenilor.

Nu există nici o fântână (izvor, n.n.) istorică care să ne contrazică, căci donațiunea acestui sat episcopului *Goblin* de către regina Maria datează din 1383, încât tot ce se poate conchide de acolo este că moartea lui Radu-Negru, după care n-a întârziat a izbucni o crâncenă disensiune între fiii săi, Dan și Mircea cel Mare, procurase guvernului maghiar ocaziunea de a apuca pe un moment satul *Amlăș*, întocmai după cum l-a apucat mai târziu și după moartea lui Vlad Dracu.

Ca să fi dat numele său întregului ducat transilvan extra-făgărășan al Basarabilor, *Amlășul* cel de lângă Miercurea cată sa fi avut o importanță oarecare.

În adevăr, documentele din secolul XV îl numesc câte o dată oraș.

Astfel, într-un act din 1486 noi citim: ... *ad facies oppidi regalis Omlas vocati, nec non villarum seu posesionum Szelisztye, Viedenbach et Kriptzbach în comitatu Albensi existentium, ad prafastum oppidum Omlas pertinentium* (lat. în fața orașului regal numit Omlas, sau nu, ferma este în posesia Szelisztye, Viedenbach și Kriptzbach și conexe în comitatul Albensis aparținând orașului Omlas ?)...

De asemenea într-o inscripțiune de la Brașov:

...1460. *Dracula Woivoda oppidum antesilvonum Omlash diripit, in festo Bartholomaei* (lat. Dracula Woivoda orașul antesilvam Omlash a fost demis/jefuit, în sărbătoarea de Sf. Bartolomeu)...

O data botezată «*de Amlăș*», ducatul extra-făgărășan al Munteniei conserva acest nume chiar în acele intervale când Basarabii nu posedau în realitate satul *Amlăș*, ci numai vreun teritoriu mai întins sau mai restrâns în jos de Sibiu.

Neavând o stavilă firească după cum era Oltul pentru Făgăraș, «*ducatul de Amlăș*» se mărea sau se micșora după împrejurări.

În orice caz, punctul geografic pozitiv este că sub acest nume se înțelegeau posesiunile Basarabilor spre nord de Carpați în direcțiunea Sibiului.

În «*ducatul de Amlăș*» se afla bunăoară, între celelalte, marele sat românesc *Roșinar*, carele înflorește până astăzi și unde noi vedem pe Radu-Negru și pe fiul său Mircea cel Mare, adică între 1372-1418, dăruind bisericii de acolo niște bucăți de pământ.

Tot marele Mircea acordă Sașilor din târgușorul *Heltau*, românește *Cisnădia*, foarte apropiat de acel *Roșinar*, dar destul de departe de hotarul nostru actual, dreptul de a paște vitele lor în munții Țării-Românești, ceea ce nu se poate referi decât numai dară la plaiurile de prin vecinătate.

Când mai mare, când mai mic, *ducatul de Amlăș*, noua plantațiune a lui Vladislav Basarab de pe la 1370, a fost în curs de un secol o proprietate de fapt și de drept a Munteniei, ai cărei principii îl puneau în titlul domnesc totdeauna mai pe sus de ducatul Făgărașului, căci avea cuvânt de a-l considera ca o cheie spre însăși inima Transilvaniei.

Chiar în relațiunile lor cu autoritățile ardelenne, Basarabii ne apar ca *duci ai Amlaşului*. Arhivele Transilvaniei ne-au procurat sub acest raport un remarcabil specime(n).

La 1452, *Vlad Ţepeş*, cerând extrădarea unui Român din țara sa a Făgăraşului, fugit pe teritoriul săsesc, scrie municipalității din Braşov:

Wladislaus partium Transalpinarum Wayda et dominus terrarum de Omlas et Fagaras providis et honestis viris, Judici, Juratis civibus de Brassovia fraternitatem et amicitiae dilectionem (lat. Wladislaus, voievod al părții transalpine și domn al țărilor din Omlas și Făgăraş i-au oferit cu oameni onorabili, judecător, jurii cetățenii Brassovia frăție și iubire prietenească) ...

E nu mai puțin instructivă diploma din 8 februarie 1431 a lui Vlad Dracu, petrecând atunci în Nüremberg la curtea lui Sigismund - împărat german și rege al Ungariei totodată - carele-și dă titlul de : *Johannes Wlad, Dei gratia Transalpinæ Dominus et terrarum de Omlasch et de Fogaras Dux* (lat. Ioan Wlad, prin harul lui Dumnezeu, Domnul zonei transalpine și duce al țărilor Omlasch Fogaras) ...

Numai pe la finele secolului XV *ducatul de Amlaş* încetează cu desăvârşire de a fi pentru Basarabi o realitate teritorială, încăpând pe mâinile Saşilor, deşi chiar cu vreo două secole după aceea el mai figurează tradiționalmente în hrisoave domneşti...

§ 11. POSESIUNILE BASARABILOR ÎN TEMIEŞANA²².

Celebrul istoriograf transilvan *Kemeny*²³ a găsit în colecțiunea lui *Huszt*²⁴ un act foarte important. Iată-l:

Noi *Ştefan Losonczy*, ban de Severin și printre celelalte demnități, comitele Temeşianei, facem cunoscut pe viitor prin actul de față, cum că având în vedere demnele de laudă merite ale credincioaselor servicii, pe care *Petru, fiul lui Deşu*, kneaz din districtul numit *Almaş* al castelului regesc Mehadia, precum și frații săi uterini *Cristea și Mihai*, expunându-și averea și viața în mai multe pericole și de mai mult timp, le-au adus maiestății regești sub predecesorii noștri bani a zisului nostru Banat, și chiar nouă pe când lucram pentru liberarea doamnei regine Maria, deci în răsplata acelora servicii, precum și pentru a-i mai îndemna la altele și de acum înainte, le-am conferit în virtutea oficiului nostru un sat regesc numit *Patak* în districtul supra-scrisului castel Mehadia, cu toate foloasele și dependențele de orice natură, lor și moștenitorilor lor, ca să-l aibe și să-l țină sub condițiunile și dările de mai jos, adică la sărbătoarea sfântului Arhanghel Mihai să dea pe tot anul castelanului supra-scrisului castel Mehadia, cine va fi după timp, câte trei groși de fiecare casă, precum și cincizecimea la sărbătoarea Sfântului Martir Georgie, după cum dau și pentru celelalte sate ale lor libere kneziale. În mărturia acestora, le-am acordat actul de față sub sigiliul nostru ordinar. Dat în Ineu, a doua zi după sărbătoarea sfântului confesor Alesiu (18 iulie), anul Domnului 1387.

Să se observe din capul locului ca *Losonczy*, deși nu numai ban de Severin, dar și comite al Temeşianei în același timp, totuși dăruiește fraților *Deşeni* satul din regiunea *Almaşului* anume, în calitate de ban de Severin și pentru niște servicii făcute anume pe teritoriuli Banatului de Severin: „*videlicet Banis dic nostri Banatus*” (lat. și anume Bani ne spune Banatus)..

Almaşul, districtus vocatus Halmagy, (lat. district numit Halmagy) împreună cu castelul Mehadia, *castrum Mihald*, făcea dar o parte integrantă nu din comitatul Temeşian, *comitatus Themesiensis*, ci din Banatul de Severin, *banatus Sewrinensis*.

Satul *Patak* sau *Potok* menționat în donațiunea lui *Losonczy*, se află până astăzi între oraşul Oravița și râul Nera, ceea ce arată că *Banatus Sewrinensis* cuprindea în Temeşiana și mai mult decât *Almaşul* propriu zis.

²² Aproximativ, actualul Banat (n.n.)

²³ Probabil *Kemeny Jozsef* (1795-1855), de formație jurist, a studiat la Academia de Drept din Cluj.

A lucrat o perioada la Trezoreria din Sibiu. În 1835 demisionează și se implică în viața politică. Din 1846 se retrage din viața publică și se dedică exclusiv cercetării istoriei și vestigiilor Transilvaniei.

²⁴ Probabil *Huszt* *Andreas*, istoric, anul nașterii necunoscut, a murit în 1755; ardelean, cu studii la Enyed și Cluj, și apoi la Frankfurt, studii de drept.

Așa a fost la 1387.

Peste șaptezeci de ani, o diploma a regelui Vladislav din 1457 enumera toate; districtele Românilor din Temeșiana în următorul mod: Lugoj, Sebeș, Mehadia, *Almaș*, Crașa, Berzava, Comiat și Iladia.

Severinul dar, nu se mai menționează, ci numai *Almașul* alături cu Mehadia, însă abia peste o jumătate (de) secol un strănepot al marelui Mircea, catolic și ajuns în Ungaria la înalta treaptă de arhiepiscop al Strigonei, faimosul *Nicolau Olah*, ne spune că Mehadia era supusă Banatului de Severin: *Severinum arx infra Traiani pontem, cum tribus aliis, Orsova, Peth, Mihald, illi subditis. Harum praefectus Banus, magistratus inter nostros magni nominis* (lat. Punct central Severinus în podul lui Traian, cu celelalte trei, Orșova, Peth, Mihald, acești subiecți. Comandantul Banus, căpitanul de numele nostru mare).

Legătura între Mehadia, mai românește *Mehedia* și între Banatul de Severin a fost atât de intimă și îndelungată, încât nu numai porțiunea vest-sudică a Munteniei conservă până astăzi numele de *Mehedinț*, format din adjectivul slav *Mehedinski*, adică țara Mehediei, dar uzul poporan întinde câte o dată această denominațiune chiar asupra Olteniei întregi, bunăoară în doina :

Frunză verde magheran,
Voinicel Mehedințean,
Sunt născut pe frunzi de fag
Ca să fiu la lume drag,
Și-s scăldat de mic în Olt
Să mă fac viteaz de tot . . .

Concluziunea este că: Banatul Severinului și Mehadia cu *districtus vocatus Halmagy* (lat. Districtul numit Halmagy), adică cu toată partea muntoasă sudică a Temeșianeii până aproape de râul Caraș, ni se prezintă în documente și chiar în gura poporului, începând de la a doua jumătate a secolului XIV, ca o singură totalitate, între elementele constitutive ale căreia nu există o demarcațiune destul de precisă.

Aceasta ambiguitate se explică până la un punct și prin orografia (geografia formelor de relief, n.n.) regiunii, căci ramura occidentală a Carpaților se lasă spre Dunare prin mai multe crengi, a căror separațiune e puțin accentuată și dintre care una merge de-a lungul Olteniei, pe când o alta formează ceva mai spre apus așa numita *vale a Almașului*.

Oricum să fie, confuziunea administrativă și uzuală este aci un fapt istoric despre care, pe lângă celelalte, iată mai încă o probă:

Pe când *Losonczy*, dându-și titlul de *banus Sewrinensis*, dăruia la 1387 unor Români din Almaș un sat din acea latură, în același an noi vedem pe *Mircea cel Mare* intitulându-se de asemenea ban de Severin.

Cum oare *banatus Sewrinensis* putea să le aparțină amânduror în același moment?

Nu cumva titulatura marelui Mircea va fi fost numai de paradă?

Printr-un hazard fericit, tocmai din acel an 1387, ne-au rămas două *diplome mirciane* (a lui Mircea, n.n.), relative la Oltenia, dintre care una poartă datul de 21 iunie, adică este posterioară abia cu o lună donațiunii lui Losonczy.

Acest hrisov arată limpede, printr-un șir de localități, *Tismeana, Vodița* etc., cum că Ungurii puteau stăpâni atunci țărmul danubian cel mult până la *Orșova*, iar teritoriul spre răsărit de râulețul *Cerna* era întreg al Muntenilor.

Mai pe scurt, *Losonczy* se intitula *banus Sewrinensis*, însă posedea numai Mehadia și Almașul.

Chiar actul său e scris nu în Oltenia, și nici în apropiere, ci la *Ineu*, actualmente Boroș-Ineu, o localitate în părțile Aradului.

Fiind totuși că Banatul Severinului cuprindea în totalitatea sa Oltenia și o porțiune a

Temeșianei cufundate într-un singur corp, Losonczy se credea în drept a se zice *banus Sewrinensis* deoarece posedea în fapt Mehadia și Almașul după cum și *Mircea* se credea nu mai puțin în drept a se zice tot atunci *ban de Severin* deoarece posedea în fapt Oltenia.

Între actulul lui *Losonczy* și cele două hrisoave ale lui *Mircea*, câte trei din 1387 și câte trei pretinzând aceeași titulatură, nu există nici o incompatibilitate, ci numai o confuziune nominală, justificată prin *nedeterminarea hotarelor* între Oltenia și Temeșiana, după cum am constatat-o mai sus pe baza tradițiunii și a fântânelor (izvoarelor, n.n.) documentale.

Dindată ce o porțiune însemnată a Olteniei se cheamă Mehedinți, dindată ce *districtus vocatus Halmagy* atâră de Mehadia, dindată ce de la Almaș până la Olt șovăia o vagă nomenclatură generală, era ceva foarte consecințe ca fiecare posesor fracționat să uzurpe numele nedefinitei totalități.

Chiar dacă *Losonczy* ar fi apucat Severinul sau vreun district din corpul Olteniei propriu zisă, după cum Ungurii reușeau câte o dată, totuși *Mircea*, întrucât conserva restul, n-ar fi conținut de a-și da titlul de *ban de Severin*; și viceversa, chiar dacă *Mircea* ar fi reluat Mehadia, lăsând Ungurilor numai Almașul în înțelesul strict al cuvântului, sau chiar numai o parte din teritoriul almașan, totuși *Losonczy*, întrucât conserva vreo fracțiune, n-ar fi conținut de a-și da titlul de *banus Sewrinensis*.

*Pray*²⁵ și *Fejér*²⁶ au cules din diplomele maghiare următoarea serie „*banorum Severinensium*” până la jumătatea secolului XIV:

1233. Leokus ;	1275. Micud, Ugrinus, Paulus ;
1249. Laurentius ;	1276. Micud ;
1263. Laurentius ;	1277. Paulus ;
1264. Laurentius ;	1279. Bela Dux ;
1268. Ugrinus ;	1281. Laurentius ;
1271. Laurentius, Paulus ;	1324 Paulus ;
1272. Laurentius, Paulus ;	1335 Dionysius ;
1273. Laurentius, Paulus ;	1342 Thomas ;
1274. Micud, Ugrinus	1350. Nicolaus de Zech. *

Întemeiați pe cele demonstrate mai sus, noi constatăm că toți aceștia, deși se intitulau *bani de Severin*, puteau să nu fi stăpâniți în realitate, ca și *Losonczy* la 1387, decât Mehadia sau numai Almașul, fără să le fi aparținut măcar o fâșie de pământ în Oltenia; după cum negreșit și *Basarabii*, deși se intitulau *bani ai Severinului*, puteau să nu fi stăpâniți în realitate decât Oltenia sau numai o parte dintr-nsa, și nici măcar o fâșie de pământ în Temeșiana.

Această posibilitate este foarte importantă.

Pentru ca să fim siguri că în anul hotărât, Domnii Țării-Românești posedau în fapt partea orientală a Temeșianei, trebuie ca în același an să nu fi avut Ungurii nici un *ban Sewrinensis*.

Astfel dară, în 1233, 1249, 1263, 1264, 1268, 1271-1277, 1279, 1291, 1324, 1335, 1342, 1350 etc., valea Almașului nu putea să aparțină *Basarabilor*.

De la jumătatea secolului XIV încoace, *Pray* continuă șirul unguresc al banilor de Severin:

1351. Nicolaus de Zech,	1406	} Vacat,	1430
1353. Idem,	1406		1432
1355. Idem,	1409		1435. Nicolaus de Rudnich,
1389. Ioannes,	1410.		1436. Vacat,
1395. Myrche Vayvoda Vulachine,	1411.		1440. Joannes de Hunyad,
1397. } Vacat,	1412		1445 Vacat,
1399. } Vacat,	1418.		
1401. Nicolaus de Peren,	1429		1456. Iudithaus de Hunyad etc.

²⁵ György Pray, n.11 September 1723 - d. 23 September 1801, iezuit maghiar, istoric important.

²⁶ György Fejér, n.23 Aprilie 1766 - d. 02 Iulie 1851, dr. în teologie, rector și director al Bibliotecii Universității din Pesta.

Mai întâi sa scoatem din acest registru pe Mircea cel Mare, *Myrche Vayvoda Valachiae*, pe care Pray îl bagă la 1395 gratuitamente printre niște demnitari unguri.

Rămânând ceilalți, noi vedem că între 1355-1387 Maghiarii n-au nici un *banus Sewrinensis*. De la 1389 până la 1401, de asemenea. Idem între 1401-1435.

Aceste intervale de câte douăzeci și treizeci de ani sunt cu atât mai elocinți (elocvenți, n.n.), cu cât în prima jumătate a secolului XIV ne întâmpină din contra câte un *banus Sewrinensis* aproape în fiecare deceniu, iar în deceniul al cincilea, mai cu seamă, se găsește același *banus Nicolaus* de patru ori.

În timpii anteriori secolului XIV, Ungurii n-au nici un *ban de Severin* al lor, după Pray și Fejer, până la 1233, apoi de la 1279 până la 1291 și de la 1291 până la 1324; fără ca nementionarea să se poată atribui aci lipsei documentelor maghiare, care sunt foarte numeroase pentru acea epoca.

Prin urmare:

Înainte de 1233, precum și între 1233-1249, 1279-1291, 1291-1324, 1355-1387 și 1401-1435, afară de intervale mai scurte, Muntenii puteau poseda *valea Almașului*. Ne mărginim a indica *grosso modo* aceste perioade posibile ale dominațiunii reale a Basarabilor în porțiunea răsăriteană a Temeșianei, rezervându-ne a verifica aiurea pe fiecare sau pe unele dintre ele ...”

Din CRONOLOGIA BANATULUI²⁷ am extras următoarele:

„1359

F.d. (fără dată, n.n.) Dionisie, comite al grajdurilor regale și comite de Caraș, împreună cu vicecomitele și juzii nobiliari, adevăresc faptul că posesiunea Kuesdpathaka a magistrului Ioan Bisenul, castelan de Ersomlyo (Vârșeț) este așezată între *Ilidia* și *Almăj*, în comitatul Caraș²⁸.

1363

Iul. 30 Palatinul își trimite oamenii care constată că moara din Kuesd, aflată pe râul Narad²⁹, a fost dărâmată de oamenii slujbașului și iobagii din *Almăj*, care au rănit grav cu săgeți pe slujbașul și pe cneazul de acolo.

1429

Oct. 9 Regele încredințează apărarea Dunării bănățene cavalerilor teutoni, care încep organizarea militară a regiunii și își subordonează forțele militare locale. Potrivit datelor, zona avea 24 (de) puncte strategice cu 12 cetăți și 4623 (de) apărători. Dintre acestea, trei districte — Mehădia, *Almăj* și *Ilidia* — ofereau 2.817 oameni, adică 60,93 % (643 cnezi, 2066 țărani, 62 păzitori de drumuri și 46 olăcari), iar garnizoanele regale aveau 1.806 apărători. În cel mai important punct — cetatea Sfântul Ladislau³⁰ — erau 456 oșteni. Opt dintre cetăți: Stanilăuți, Svinița, Poreci, Orșova, Severin, Gura Văii, Ada Kaleh și Mehădia, își sporesc cu 163 % numărul garnizoanelor, de la 734 la 1194 apărători.

1430

Iul. 18 Nicolae Redwitz, ban de Severin, îi cere nobilului de Remetea să restituie cele 33 de oi luate forțat cneazului *Dionisie din Almăj*.

Aug. 21 Același Redwitz se plânge regelui că cnezii din *Almăj* nu vor să-i recunoască

²⁷ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *Cronologia Banatului, Banatul între 934–1552*

Academia Română, filiala Timișoara, Institutul de cercetări socio-umane „Titu Maiorescu”.

²⁸ Referitor la posesiunea Kuesdpathaka, „Besenyő János, comandantul cetății Érsmlyó (Vârșeț) a cerut-o de la rege care a dispus anchetarea opozanților. În 1363, aparține nobilimii din Socolari care protestează împotriva subcomandanților cetății *Ilidia* care au instalat iobagii lor în *Ilidia*. Cu întindere între *Ilidia* și *Almăj* (1359), apa acestuia se revărsa în Nyárád (Nera) (1358). Azi este teritoriul satului Șopotul Nou (Újsopot), iar denumirea s-a păstrat în numele unui râu și a unui munte: 1884., Pâr(âu) Gavozdia ros și Culmea Gavosdia. În 1828 aici s-au stabilit români din Șopotul Vechi (Ósopot)”, după *TEKINTI, Erdélyi helynévkönyv Adattári tallózásból összehozta*, Vistai András János (Carte privitoare la denumirea localităților Transilvaniei, Date căutate în arhivă și reunite, Vistai András János, volumul 2, literele I-P).

²⁹ Cetatea Kuesd nu era situată pe Nera - aici, râul Narad!

³⁰ Coronini, Județ Caraș-Severin, construită în 1428, ridicată de împăratul Sigismund de Luxemburg pe malul Dunării.

autoritatea de ban și cer ca procesul lor cu Ștefan de Remetea să se judece după vechiul lor drept juridic românesc.

1451

Ian. 22 Ioan de Hunedoara convoacă o adunare generală a obștii nobililor și cnezilor din cele șapte districte românești, care începe pe 13 ian., la Caransebeș. Cu acest prilej se judecă multe dintre procesele dintre aceștia, dintre ei și terți. Un exemplu: *Ioan de Sylisthe*, din districtul Almăj, arată că actele de donație a regelui Albert pentru fam. Cerna au fost pierdute cu prilejul unei incursiuni otomane și solicită reconstituirea lor prin jurământul unor nobili și cnezi, câte trei din fiecare district. Delegații districtelor *Almăj*, Bârzava, Carașova, Caransebeș, Ilidia, Lugoj și Mehadia adevăresc faptul, iar capitlul³¹ din Arad îl întărește printr-un document. Este atestat, pentru prima dată, numele nobilului *Fiat de Armeniș*, atribut și toponimic care, împreună, au format patronimicul uneia dintre cele mai importante familii nobile române bănățene din secolele XV-XVII.

1457

Aug. 29 Decretul regelui *Ladislau V* pentru confirmarea privilegiilor celor opt districte românești din Banat este unicat în cazul istoriei medievale românești. Printr-o remarcabilă solidarizare a reprezentanților celor opt districte bănățene privilegiate, adunarea nobililor, cnezilor și a celorlalți români din aceste districte i-a ales pe nobilii *Mihail Deș de Timișel și Ștefan*, fiul lui *Șișman de Buziaș* pentru a se înfățișa înaintea regelui Ladislau cu rugămintea de a confirma, printr-o diplomă, vechile lor „libertăți, prerogative și drepturi”. Potrivit diplomei regale emise ca răspuns la cererea acestora, districtele Caransebeș, Mehadia, *Almăj*, Lugoj, Carașova, Ilidia, Comiat și Bârzava rămân unite și dispun de următoarele drepturi: regele nu poate dărui străinilor pământ sau vite pe aceste teritorii decât cu acordul nobililor și cnezilor români băștinași; nici regele nu poate despărți administrativ și juridic aceste opt districte; acestea aveau un pretor, iar atunci când funcționarii districtuali aveau de încasat amenzi, ei nu puteau lua împricinatului caii, vitele și armele; amenda putea fi încasată doar atunci când executorul se deplasa împreună cu pretorul românilor la fața locului; nobilii și cnezii români sunt scutiți de dare; nobilimea românească a districtelor este egală cu restul nobilimii din regat. Sunt recunoscute vechile legi și obiceiuri cutumiare românești. Toate aceste privilegii se datorează efortului militar extraordinar pe care obștea districtelor l-a făcut și-l face pentru apărarea Banatului în fața oricărui dușman, dar mai ales a turcilor otomani. În fond, acest decret nu face altceva decât să confirme mai vechile privilegii acordate de regii Ungariei unuia sau altuia dintre aceste districte.

1484

Feb. 25 Regele răsplătește credința și faptele de arme ale fidelului său *Iacob de Gârliște* și-i acordă, lui și fraților săi, *Kuryak Mihail și Ștefan*, ca nouă donație, posesiunile *Rudăria, Jalsanycha, Prostnyk, Prilipăț, Hernyek, Marsyna și Zelysthe* din districtul Almăj, pe care familia acestuia le-a avut din vechime; cu această ocazie este pomenită pentru prima dată documentar familia nobililor *Lazăr de Almăj*.

1485

Mai 6 *Lazăr de Almăj și Dragul*, vicebani de Severin și *Andrei Waralyay*, jude nobiliar, ascultă pricina dintre *George Găman de Bizere* și văduva lui *Ladislau Lățug* de Caransebeș pentru dreptul feudal asupra iobagului *Petru Dușa* și le cer părților să-și aleagă, fiecare, câte patru bărbați care să judece pricina lor.

1487

Feb. 1 Același capitlu raportează despre introducerea în stăpânire a cinci nobili din *Minișul almăjan* față de posesiunile donate de rege: *Bozovici, Miniș, Legedea, Prewalacz, Thyuko, Zagradije, Paades, Thyzowytza, Thargowysthya, Lăpușnic și Medris*.

F.d. Regele *Matia* îl confirmă pe nobilul român *Iacob de Gârliște* în stăpânirea a trei posesiuni din districtul Almăj, și anume: *Rapolt, Pleșiva și Vălișoara*.

---

³¹ Capitlu reprezintă o corporație de clerici (catolici), organizată după anumite statute.

1490

Mar. 26 Lazăr de Almăj și Vasile de Plugovița, vicebanii de Severin, adevăresc plângerea lui *Gheorghe Găman de Bizere* împotriva nobilului *Mihail de Măcicaș* și a mamei sale, cărora le cere să răscumpere de la dânsul o cingătoare femeiască pe care pârâtul o zălogise în urmă cu 20 de ani unui iobag al nobilului Găman pentru suma de 7 florini aur; cum iobagul murise între timp, Gheorghe Găman, cărui i-a rămas cingătoarea de drept, a urmărit răscumpărarea ei de teama de a nu o pierde; cum pârâții nu s-au prezentat în nici unul din cele 3 scaune de judecată, Gheorghe Găman rămâne în posesia obiectului.

1492

Ian. 12 Lazăr de Almăj și Vasile de Plugovița, vicebani ai Severinului adevăresc faptul că Elena, văduva nobilului Nicolae de Bizere, a zălogit lui George Găman jumătate din moșia Mal a răposatului său bărbat, până când rudele lui Bizere vor putea plăti lui Găman cei 30 de florini de aur, împrumutați cândva de acesta lui Nicolae de Bizere.

Ian. 12 Vicebanii Severinului, *Lazăr de Almăj și Vasile de Plugovița*, adevăresc faptul că nobila doamnă Elena, văduva lui Nicolae de Bizere, s-a judecat cu nobilul George Găman de Bizere pentru partea ce i se cuvenea din averea părintească, amândouă părțile alegând 6 nobili ca arbitri, care decid ca George Găman să plătească Elenei Bizere 35 de florini de aur.

1540

Ian. 22 Barbara, fiica răposatului *Mihai de Cerna* (Thorna–Chorna–Cerna) îi donează fiicei sale, Caterina, căsătorită cu Matia Dorca din Caransebeș, părțile sale din posesiunile părintești *Verendin, Lăpușnic, Kraloposvicza, Kalvicza, Pecinișca, Cherna, Plugova, Belibuk, Belybuktheleke*, din districtele Almăj și Mehadia, fapt întărit de scrisoarea castelanilor și judeului de Caransebeș.

1548

Feb. 5 Capitlul din Arad confirmă înțelegerea survenită — la medierea comitelui de Timiș — între familia nobiliară *Lazăr* și nobilii de *Banffy-Losonczy și Ladislau Beches de Cornet* pentru posesiunile *Teregova, Crușovăț și prediile Hidegpathak, Temeșel* din districtul Mehadii, respectiv *Iablacea și Zalyn* în Almăj și *Găvojdia de Sus și de Jos*³² din districtul Lugojului.

1549

Iun. 6 Capitlul din Alba Iulia adevărește vânzarea părților din posesiunile *Prigor, Rawna, Dolynpatak și Padeș*, din districtul Caransebeș, de către Dorothea, fiica răposatului nobil *George Gorban de Almăj* (acum căsătorită la Sebeș Alba) și cei 4 fii ai săi, pe seama Anei fiica răposatului George Nemeș, soția lui *George de Prigor fiul lui Bena* (Bona?) de Caransebeș, pentru suma de 20 de florini”.

Din Dicționarul istoric al așezărilor din Banat³³ aflăm:

„*ALMAȘ* (HALMAS) villa: 1307, 1308, 1359, 1363; 1429, *cetate regală* cu 293 cnezi și 504 oameni liberi în zonă; 1457, *cetate regală*; 1550, 1574, 1589;

Almaș, 1370; 1626, *cetate* cu 100 călăreți și 100 pedestrași drept garnizoană; 1736, *Almasch* loc de încartuire a trupelor pentru care se cere preot misionar catolic; 1792, *Allmasch* - pt. trupe se cer 2 preoți catolici. Localizată de Milleker³⁴ și Csanki³⁵ la S-V de Șopotu Nou, de Trâpcea pe dealul Grădiște de la Dalboșeț, de Ivănescu pe dealul Șestu Stăncilovei de lângă satul omonim, 7 km de Șopotu Nou. Numele cetății a fost preluat de zonă: Almăj”.

³² Găvojdia de Sus și Găvojdia de Jos existau și în Almăj, în apropierea localității Șopotu Nou (v. V. Sperger). Patriciu Drăgălina notează: □ Găvoșdia e numele unui sat aproape de Lugoj. Acesta nu poate fi identic cu satul despre care se face amintire în diploma lui Ludovic. Aflăm însă o comună almăjană cu același nume. Deși aceasta astăzi nu există mai mult, totuși numele său l-a păstrat un râuleț din hotarul comunei almăjene Dalbojeți, ceea ce ne îndreptățește a crede că aci trebuie să punem locul Găvoșdiei, despre care e vorba în diploma lui Ludovic (Revista AGERO). □

³³ Ioan Hațegan, DICȚIONAR ISTORIC AL AȘEZĂRILOR DIN BANAT. SECOLELE XI-XX, Litera A, ANALELE BANATULUI, S.N., Arheologie-Istorie, XII-XIII, 2004-2005, <http://www.infotim.ro/mbt/istorie/publicatii/ab.htm>

³⁴ Milleker Bodog, n. Vârșeț, 1858, 14 Ianuarie - d. Salzburg, Austria, 1942, arheolog, istoric.

³⁵ Csánki Desi, n. 1857, 18 Mai - d. 1933, 29 Aprilie, istoric, arhivar, topograf istoric.

Fără a epuiza subiectul, vă mai redăm un extras interesant³⁶:

„Când turcii reușesc să ocupe o parte a Banatului, Bozoviciul cu întreg Almăjul ajunge sub puterea semilunii. Aci, în casa cu nr. 32 (număr vechi, numărătoarea începea din Luncaviș, ulterior s-au stabilit alte numere, care încep de la Biserica Catolică), se instalează al lor agă, Ion Ciosa, românul macedonean de origine³⁷.

Sub Maria Terezia se pun bazele organizației grănicerești militare. Acum Bozoviciul devine centru important, se zidesc cazărmi, se înfiripează o viață socială, cu caracter militar ce e drept, dar totuși aducătoare de influențe bune pentru tot ținutul Almăjului.

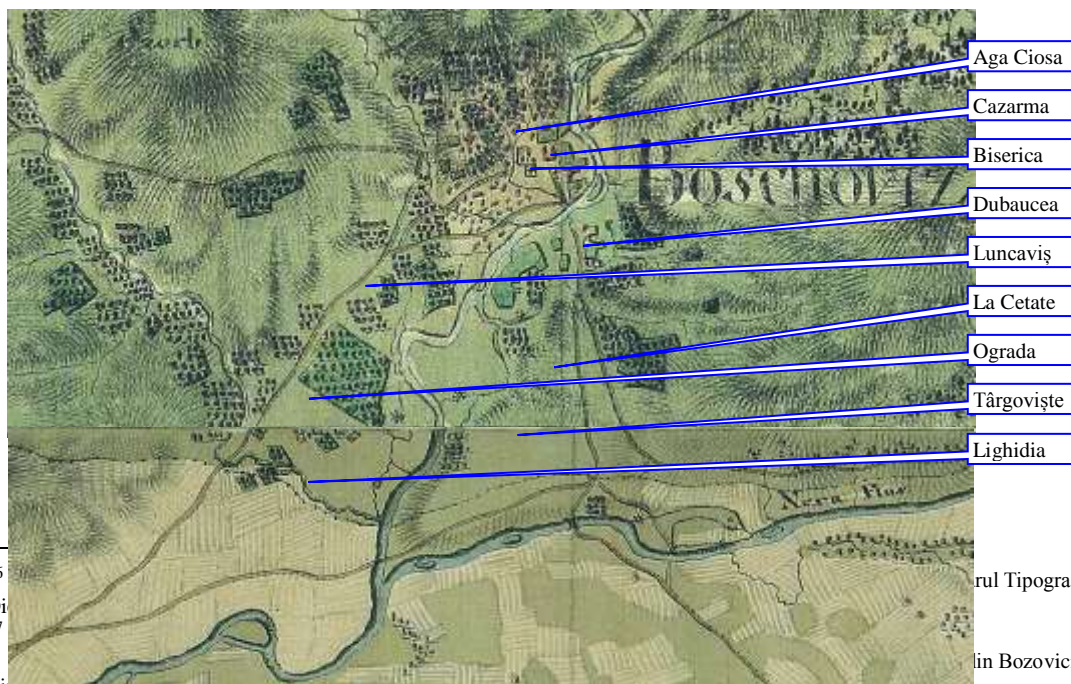
Elementul românesc, deși crescut în disciplină și spirit militar austriac, prosperează nestingherit, obișnuit cu asprimile unei stăpâniri străine.

Romano-catolicii însă abia învie; e nevoie de concursul organelor militare, de intervenția din partea împăratului Francisc I - care vine în Bozovici la 1817, ca să li se asigure un preot stabil. Și totuși, istoricii ungarilor spun că cei dintâi locuitori au fost unguri, cele dintâi cetăți și urme de viață organizată provin de la ei. Pe noi ne mulțumesc constatările cele de mai sus, ale aceluiași istorici, precum și afirmația lor că pe când romano-catolicii se străduiesc să aibe aci un preot stabil - desigur pentru cei câțiva ofițeri și oficialitatea de origine germană - românii au, în timpul de la finea secolului al XIX-lea, nu mai puțin decât 5 preoți.

În legătură cu trecutul acestei comune, se mai spune că în apropiere, la locul numit „Cetate“ a fost un castru roman (Cimitirul Catolic, n.n.). La început, comuna a fost mică, abia 13 case. Mai târziu vine aci populație din Tăria și Poneasca, ținuturi sau sate, cel din urmă după numele pârâului, afluent al Minișului (ambele, sunt afluenți ale Minișului). Verosimil că pe urma originii din trei părți diferite a populației de aici, cum afirmă preotul comunei, este și astăzi comuna împărțită în 3 părți cu numiri diferite: Golibreg, Luncaviș și Târgoviște sau Dubaucea³⁸.

Conscripția de la 1690 pomeneste Bozoviciul, de asemenea îl are și harta contelui Mercy³⁹.

Desigur, subiectul nu este epuizat; pe măsură ce vom avea noi informații, vom reveni.

36
Di
37
38

cul Tipografiei

in Bozovici, sub

Cimitirul Catolic. De aici, târgoviște semineu: piața, târg.
Luncavișul este format din două părți: Luncavișul propriu-zis și Ograda - porțiunea dinspre pârâul Lighidia mai înaltă. Ogradă înseamnă curte, bățatură, dar și casă boierească cu acareturi.
În Harta Iosefină (circa 1650, redată mai sus într-un fragment), Dubaucea nu exista, dar nici Ograda; pe fragmentul anexat, am marcat Cazarma, Biserica din Bozovici, casa lui aga Ciosa și alte puncte de interes.